

UČINKOVITOST KOMUNIKACIJE – ZAKAJ NE Z LATINICO? PRIMER JAPONŠČINE¹

Mešani slog pisanja z logogrami, zlogovnicama in z latinico ima svoje prednosti ter slabosti. Članek predstavlja slovenski in evropski pogled na japonski sistem pisave. Prvi latinični zapisi japonskega jezika so nastali v 16. in 17. stoletju. V novejši zgodovini Japonske so se pojavila prizadevanja za racionalizacijo pisnega jezika, vendar se nista uveljavili niti popolna latinizacija jezika niti popolna odprava kitajskih pismenk. To kaže, da za učinkovito komunikacijo mogoče potrebujemo hitrost in tudi izraznost sporočila.

Ključne besede: abeceda, zlogovnica, logogram, mešani slog pisanja, pravopisna reforma

1 Uvod

Vzhodna Azija je bila dolgo časa svet zase, ki je obkrožal mogočno Kitajsko.² Govorimo lahko o kulturni sferi kitajskih pismenk (jap. *kanji bunkaken*³), v kateri so bile nacije, ki so za zapis svoje zgodovine in svojega jezika sprva uporabljale

¹ Vse besede (pojme in lastna imena) v japonščini v tem članku pišem po Hepburnovem sistemu transkripcije. Razlog za to je v vsebini članka. Imena japonskih osebnosti so zapisana v vrstnem redu priimek – ime.

² Nazivi kitajskih dinastij v času tega konteksta so bili: Han 206 pr. n. št.–220 n. št.; Sui 581–618; Tang 618–690 in 705–907; Song 960–1279; Yuan 1271–1368; Ming 1368–1644; Qing 1636–1912. V članku uporabljam poenostavljeno oznako Kitajska za obdobja vladanja dinastij, v katerih so se tradicionalno uporabljali ideogrami oz. pismenke, ki so začele nastajati že leta 1300 pr. n. št.

³ *Tj. kanji bunkaken* (Yamamoto 2006: 42), za poznejši čas v zgodovini lahko govorimo tudi o kulturni sferi kitajskih besed ali *kango bunkaken* (Miyajima 2012: 19–33), ker so izvirno kitajske besede ostale v leksiki v vietnamščini in korejščini tudi po tem, ko so se odločili za zapisovanje jezika z latinico oz. s korejskim hangulom.

kitajske pismenke, ki so jih pozneje počasi na tak ali drugačen način prilagodile svojim potrebam in jeziku. Začetke japonske zgodovine poznamo prav iz kitajskih knjig, kot je npr. *Gishi* (kitajsko *Weizhi*, Kronika države Wei, 3. stol.). Šele leta 720 je izšla prva japonska verodostojna zgodovina *Nihon shoki*, napisana v klasični kitajščini. Malo pred tem, leta 712, je bila dokončana tudi zgodovina v japonščini, *Kojiki*, ki poleg zgodovinskih dejstev vsebuje tudi mitološke elemente in ustna izročila z različnih koncev današnje Japonske. Zato *Kojiki* danes velja za »najstarejše obstoječe literarno delo o zgodovini Japonske« (Taniyama idr. 1977: 140). Obe knjigi sta izšli med nastankom prve državne ureditve Japonske, ko je nastala potreba po uveljavljanju državnosti nasproti drugim nacijam, predvsem Kitajski, oz. močnim silam na azijski celini.

Kot veliko narodov po svetu so bili tudi Japonci sprva brez svoje pisave. Za prve zapise in tudi pozneje se je vzporedno z domačim jezikom, japonščino, uporabljala klasična kitajščina. Ta diglosija je trajala do začetka 20. stoletja (Bekeš 2019: 221–222).

Za današnjo japonščino je vsesplošno uveljavljen sistem pisave t. i. mešani slog zapisovanja *kanji kana majiri bun*,⁴ pri katerem so prisotni vsaj trije nabori črk: 1) kitajske pismenke (*kanji*, kit. *hanzi*, morfemska pisava oz. ideogrami); 2) *hiragana* in 3) *katakana* (zlogovni pisavi, torej fonogrami). Zadnje čase se ponekod vse bolj uporablja tudi 4) latinica (fonemska pisava) v tem mešanem slogu (Slika 1).

Po svetu poznamo različne sisteme pisave in nabore črk. Najbolj znani in uporabljeni so: latinica, cirilica, arabski abadžad in kitajski *hanzi* (Machida 2011: i–ii). Med njimi je najbolj razširjena latinica, ki se uporablja po večini Evrope, v obeh Amerikah in tudi drugod, v veliko primerih z dodatnimi znaki glede na značilnosti posameznih jezikov (kot so npr. strešice v slovenščini). Mednarodna fonetična abeceda (ang. International Phonetic Alphabet = IPA) temelji na latinici in se uporablja za fonetični opis vseh jezikov sveta; tudi za angleščino, ki se jo danes učijo po vsem svetu in se uporablja kot lingua franca na veliko področjih, se uporablja latinica.

Glede na to, da je v današnjem globaliziranem svetu precej pomembna hitrost komunikacije, je mešani sistem pisave na Japonskem, tj. souporaba ideogramov in zlogovnic ter fonemske latinice, z nekaterih vidikov velik zalogaj. Učenje številnih pismenk in pravopisa v šolah, urejanje tiska ter pisne komunikacije zahtevajo veliko časa in energije. Obenem pa lahko govorimo o enkratnem sistemu pisave, zaradi katerega imajo bralci in pisci veliko možnosti ustvarjalnega ter igrivega izražanja.

⁴ *Kanji kana majiri bun* dobesedno pomeni 'besedilo oz. stavki, v katerih soobstajajo pismenke (*kanji*) in zlogovnice (*kana*)'.

Primer časopisnega članka z dne 13. 10. 2020 v časopisu Asahi shinbun

朝日新聞
DIGITAL

1万杯の感謝、医師らに 中米大使らから届いたコーヒー

会員記事

平山亜理 2020年10月13日 18時30分

中米7カ国の駐日大使たちが、東京五輪でホストタウンになっている自治体の医療関係者に、祖国の名産のコーヒーを贈った。新型コロナウイルスと闘う日本の医師や看護師たちを励ましたかったという。

Prevod:

Zahvala zdravnikom v 10 tisoč kozarcih kave od veleposlanikov iz Srednje Amerike

Veleposlaniki sedmih srednjeameriških držav so podarili kavo, njihovo specialiteto, medicinskemu osebju v občinah, ki bodo gostitelji športnikov na olimpijskih igrah. Želijo razveseliti japonske zdravnike in zdravstvene delavce, ki se borijo proti širjenju korona virusa.

Tri različni nabori črk se uporabljajo. Tu je drugi del naslova tega članka z razlago:

中米大使らから届いたコーヒー

Pismenke (ideogram); z leve po vrsti "srednja"+"Amerika"—>sestavljena beseda 中米

"Srednja Amerika"; "velik"+"poslati oz. poslanec"—>sestavljena beseda 大使 "veleposlanik"; 届 glagolska osnova "doseči, prispeti"

Katakana (zlogovni fonogram za tujke), tukaj /ko/ + znak za podaljšanje zloga + /hi/ + zopet znak za podaljšanje, skupaj /kōhi/="kava")

Neoznačene črke so zlogovni znaki *hiragana*, ki se jih uporablja za domače besede in pregibne dele besed. Tu z leve: ら /ra/ za množino (več veleposlanikov), から /kara/ postpozicija za "od (koga)", いた /ita/ glagolski preteklik "je (prispe)la".

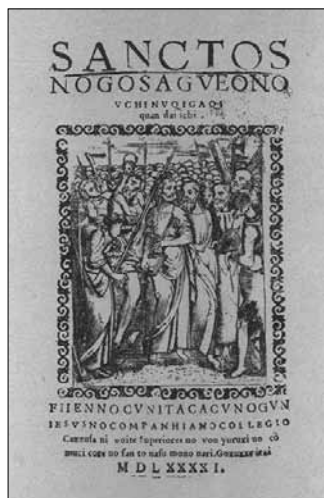
Slika 1: Primer časopisnega članka z dne 13. 10. 2020

V prispevku predstavljam pogled Slovencev oz. Evropejcev, ki so najbolj navajeni uporabljati latinico, na ta japonski sistem pisave. Najprej predstavljam prve stike Evropejcev z Japonci oz. japonščino, kar je pripeljalo do prvega dvojezičnega slovarja na Japonskem. Prednost fonemskega zapisovanja je očitna v kontekstu raziskovanja pogovornega jezika v preteklosti. V drugem delu prispevka predstavljam nekaj prizadevanj v novejši zgodovini Japonske za pravopisno reformo in ponujam odgovor na vprašanje, zakaj ne bi odpravili kitajskih pismenk ter prešli na izključno uporabo fonogramov.

2 Prvi stiki Evropejcev z Japonci in latinični zapis jezika

Leta 1498 so Portugalci našli pot okrog Afrike do Indije in malo manj kot pol stoletja pozneje, leta 1543, so dosegli otok Tanegashima v bližini Kyūshūja na južnem delu Japonske. Takrat so s seboj pripeljali strelno orožje, kar je odločilno spremenilo način bojevanja na Japonskem. Od okoli leta 1545 naprej so v japonska južna in zahodna pristanišča redno prihajale portugalske ter španske ladje.

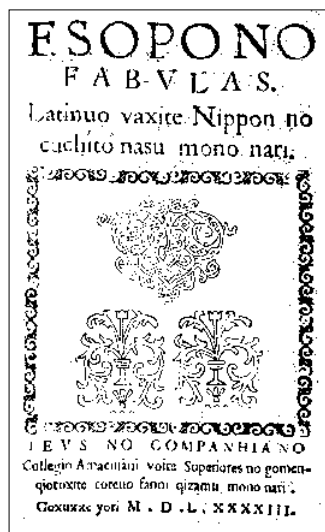
Glavni namen prihodov evropskih ladij v Azijo je bilo trgovanje: iskali so začimbe in drugo eksotično blago. Na poti so gradili oporna pristaniška mesta na indijski in kitajski obali, med njimi Goo ter Macao. Od tam naprej so pluli v spremstvu azijskih pilotov. Ko so zbirali informacije o deželah vzhodno od Indije in Kitajske, se jim Japonska na začetku ni zdela preveč privlačna. Tomé Pires (okoli 1465–1524 ali 1540) je na primer v svoji *Sumi Oriental*, izdani leta 1515 v Melaki, napisal samo par vrstic netočnih informacij o Japonski: dežela ima malo naravnih bogastev in Japonci niso pomorščaki, ker nimajo v lasti ladij itn. (Watanabe 2017: 57). S Portugalci so tesno sodelovali kitajski pirati, ki so že redno trgovali z Japonci (dovoljeno trgovanje med Japonsko in dinastijo Ming se je začelo leta 1411) in so dobro poznali Vzhodno kitajsko morje. Tudi slavnj jezuit Frančišek Ksaverij je leta 1549 v Kagoshimo, kraj na južnem delu otoka Kyūshūja, prispel na kitajski džunki (Watanabe 2017: 66) in začel misijonsko delo. Drugi krščanski duhovniki so delovali na Japonskem dlje, tudi po odloku o izgonu kristjanov, in sicer skoraj do leta 1650 (Watanabe 2017: 472–473). Za misijonsko delo je bilo treba iti med ljudi in se z njimi pogovarjati. Zapisi teh duhovnikov predstavljajo prve latinične zapise japonskega jezika. Kmalu so izšle prve knjige, napisane v različicah latinice po takratnem španskem, portugalskem ali po latinskem pravopisu:

Slika 2: *SANCTOS NO GOSAGVEO NO VCHI NVQIGAQI*, 1591 (Izvillečki izmed del svetih)

Slika 3: *NIFON NO COTOBA TO HISTORIA UO NARAI XIRAN TO FOSSVRV FITO NO TAMENI XEVA NI YAVARAGVETARU FEIQE NO MONOGATARI*, 1592 (Zgodba o klanu Taira (Heike), poenostavljena za tiste, ki se želijo učiti jezika in zgodovine Japonske)

Slika 4: *ESOPO NO FABVLAS*, 1593 (*Ezopove basni*)

Že v teh prvih knjigah se je pri latinizaciji japonščine pojavila pravopisna težava oz. neskladje v povezavi s presledkom med morfemi (Takeba 2012: 50). V izvirni japonščini te težave ni bilo, ker z uporabo ideogramov in zlogovnic v mešanem slogu sploh ni bilo treba imeti presledkov med morfemskimi ali skladenjskimi enotami v stavku. Iz besedila z različnimi vrstami črk se veliko lažje vidi, kje so meje med besedami (glej Sliko 1, ki prikazuje današnji način tiska japonskega jezika).

Kljub drobnim težavam so Evropejci s temi zapisi dokazali, da je latinica uporabna za zapisovanje japonščine. Leta 1603 je skupina jezuitov izdala prvi dvojezični slovar na Japonskem, *Vocabulario da Lingoa de Iapam* (japonsko *Nippo jisho*, glej Sliko 5) v dveh knjigah z okoli 32.800 geselskimi enotami. Slovar razlaga takratni japonski pogovorni jezik v portugalščini, za pomembnejše besede tudi s primeri v povedih. Ta slovar je še danes zelo dragocen vir za raziskovalce pogovornega jezika v 17. stoletju na Japonskem. Neposredni zapis govora s pomočjo ušes jezuitskih duhovnikov v preprosti transkripciji brez zgodovinsko obremenjenih pravil nudi pravo podobo pogovorne japonščine (vsaj takratnih narečij na otoku Kyūshū in v jugozahodnem delu glavnega otoka Honshū). Zlasti opazamo natančnejšo podobo nekaj takratnih soglasnikov (Takeba 2012: 52):

- soglasnik h/f (danes /ha, hi, fu, he, ho⁵) je bil takrat povsod dvoustnični, glejte v naslovu zgoraj omenjene druge knjige NIFON, FITO, FEIKE

⁵ Japonščina (vsaj od konca 8. stoletja naprej tisti jezik, ki se je govoril v osrednjem delu Japonske) ima pet samoglasnikov, zlog pa je, razen par izjem, vedno odprti. Vrednost nekaterih soglasnikov se spreminja glede na samoglasnik, ki mu sledi, npr. /ka, ki, ku, ke, ko/ (brez sprememb), vendar /ta tʃi, tsu, te, to/ (v tem primeru je premena t-tʃ-ts). Med poševnimi črtami so fonetični zapisi po mednarodni fonetični alfabeti (IPA).

(današnja izgovarjava: *nihon* »Japonska«, *hito* »človek«, *heike* »Heike oz. klan Taira«).

- Soglasnik *s/sh* (danes /saʃi, su se, so/) v zlogih s samoglasnikoma *i* in *e* so Portugalci zapisovali *xi* in *xe*, kar pomeni, da je bil prvi enak današnjemu zlogu *shi* /ʃi/, zadnji pa enak današnjemu narečju v Kumamotu, *she* /ʃe/. (Glejte *xiran*, *xeva* v naslovu omenjene knjige, danes tudi *shiran* »ne znati«, vendar *seva* »skrb«).

Slika 5: *VOCABVLARIO DA LINGOA DE IAPAM*, 1603
(prvi japonsko-portugalski slovar)

Ta dvojezični slovar iz leta 1603 je bil leta 1630 preveden v španščino in je izšel v Manili,⁶ v francoskem prevodu so ga izdali šele leta 1868 v Parizu.

Glavni razlog izolacionistične politike šogunov v 17. in 18. stoletju je bil agresivnost krščanstva. Najprej je Toyotomi Hideyoshi, združitelj Japonske po smrti Ode Nobunage in pred obdobjem Tokugawa, leta 1587 z odlokom⁷ izgnal vse tuje krščanske duhovnike, ni pa še prepovedal prihodov tujih ladij, v tem primeru portugalskih in španskih. Tudi Ieyasu, prvi šogun v šogunatu Tokugawa v obdobju Edo, ki se je sicer zelo zanimal za trgovanje z Zahodom, je podobno menil, da pomeni širjenje krščanstva nevarno kulturno invazijo, zato je leta 1614 iz Japonske izgnal vse misijonarje in kristjane⁸ (Watanabe 2017: 314–315). Trgovanje z Zahodom se je nadaljevalo samo z Nizozemci (in v manjšem obsegu za nekaj časa tudi z Angleži), ki so prihajali brez misijonarske dejavnosti. Tako na Japonskem ni bilo več ljudi, ki bi jezik zapisovali z latinico. Seveda je majhen krog t. i. japonskih »znanstvenikov nizozemskega učenja«, imenovanih *rangakusha*, nadaljeval branje in učenje zahodne

⁶ *Vocabulario De Iapan declarado primero en prtvgves por los Padres de la Compañia de Iesus del aquel reyno, y agora en castellano en el Colegio de Santo Thomas de Manila*, 1630 (Hotta 2011: 181).

⁷ *Bateren tsuihōrei*, tj. izgon krščanskih duhovnikov.

⁸ *Zenkoku kinkyōrei*, tj. prepoved krščanstva po vsej Japonski.

znanosti, zlasti na področju medicine, biologije ter fizike. Širša družba je tako kot do takrat nadaljevala uporabo sistema pisave s pismenkami in z zlogovnicami.

3 Modernizacija Japonske

Vprašanje o uporabi latinične pisave za japonščino je, tokrat za same Japonce, postalo aktualno šele ob odprtju države sredi 19. stoletja. Urejanje pravopisa je tesno povezano s pojmom »nacija« in njenim združevanjem. V povezavi s sporazumevanjem znotraj Japonske v tem času lahko preberemo (Seki 2001: 194–195):

/.../ z vidika osnovne definicije naroda kot »skupine, ki ima skupni jezik, zgodovino, kulturo«, Japonci niso bili nacionalno telo, preden se ni Japonska odprla. Skupni japonski jezik ni obstajal, razlike med narečji pa so bile tako velike, da so se morali včasih celo domovinski gorečneži na koncu *bakufuja*⁹ pri komunikaciji zanašati na pisno sporočanje. /.../ Tudi kulturne razlike med samurajskim Edom in meščansko Ōsako so bile veliko večje kakor danes. (prevod v slovenščino: Culiberg 2007: 91.)

Že proti koncu obdobja Edo in še pred odprtjem države leta 1858 so zlasti nekateri napredni fevdalni gospodje čutili potrebo po najnovejši zahodni znanosti ter tehnologiji. Od leta 1860 naprej je Japonska uradno pošiljala svoje delegacije v ZDA in Evropo na diplomatska pogajanja, študijske ogledе ipd. Ogledali so si tudi šole v ZDA in Evropi, npr. v Angliji, Franciji ter v Nemčiji, v katerih so se otroci učili z maloštevilnim naborom fonogramov svojega jezika, v katerem je bilo malo razlik med pisno in govorjeno različico ter so pri usvajanju znanja, potrebnega za življenje v modernem svetu med industrializacijo, hitro napredovali. Vsekakor je bilo jasno, da je za učinkovito šolanje in komunikacijo po državi potrebna racionalizacija pisnega jezika.

Prve predloge za jezikovno reformo so pripravili japonski uradniki, in sicer v slogu t. i. *sōrōbun*, v jeziku s pretežno japonskim besednim redom, vendar z določenimi stalnimi zvezami v nasprotnem besednem redu, ki izvira iz klasične kitajščine, ki je bila na Japonskem ves čas jezik formalnega izražanja, zlasti na področju politike (Takeba 2012: 54). Maejima Hisoka (1835–1919)¹⁰ je leta 1866 šogunatu predlagal popolno odpravo kitajskih pismenk. V šolstvu naj bi uporabljali, podobno kot v zahodnih državah, izključno fonograme, v tem primeru zlogovnico *kana*, ki so je bili vajeni uporabljati v književnosti in osebni komunikaciji, npr. v pismih, že več stoletij (Takeba 2012: 54). Leta 1869 pa je Nanba Yoshikazu (1840–1917)¹¹ predlagal odpravo kitajskih pismenk in popoln prehod na latinico, češ da je »šolski sistem na Zahodu preprost, na Japonskem in Kitajskem pa težek« (Takeba 2012: 54).

⁹ Tj. šogunata Tokugawa.

¹⁰ Pozneje je v Angliji preučil poštni sistem in leta 1871 ustanovil sodobno japonsko pošto, izumil je nove besede kot npr. *yūbin* »pošta oz. poštni sistem«, *kitte* »poštna znamka« itn.).

¹¹ Bil je prvi zagovornik pisanja japonskega jezika z latinično pisavo, bil je sinolog in je obvladal klasično kitajščino, tudi tezo za prehod na latinico je napisal v celoti v klasični kitajščini (Takeba 2012: 54).

Menil je, da »če Japonci znotraj države ne bomo razumeli drug drugega, bo vlogo sporazumevanja kmalu prevzela angleščina ali kitajščina«, dodal pa je še: »Da bi ohranili svoj japonski jezik, si moramo izposoditi zahodni način za učenje jezika v šoli« (Takeba 2012: 54). Po njegovem je bil torej fonetični zapis z uporabo latinice najprimernejši za sporazumevanje in šolanje. Podobno je Nishi Amame (1829–1897), ki je študiral mednarodno pravo in filozofijo na Nizozemskem, menil, da kitajske pismenke ter kitajski način pisanja preprečujejo gladek potek šolanja na Japonskem. Leta 1874 je objavil članek v reviji združenja intelektualcev *Meiroke*, v katerem je zapisal, da bi morali zapisovati pogovorni (in ne klasični kitajski) jezik z latinico ter da bi se moral izgovor in zapis jezika v japonski družbi ujemati. Zagovarjal je načelo »pišemo, kakor govorimo« (Takeba 2012: 55).

Problem pisnega jezika na Japonskem je bil v tem, da je bilo zaradi pretiranega spoštovanja do (z morfemskimi pismenkami oz. ideogrami) zapisanega vse več napisanega besedila nerazumljivega, če so ga samo povedali in slišali. To se je dogajalo zaradi tega, ker je bilo med sinojaponskimi besedami, ki se pojavljajo v uradnem zvišanem pisnem jeziku, veliko enakozvočnic. Leta 1885 je nastalo združenje zagovornikov latiničnega zapisovanja japonščine *Rōmaji-kai* (Takeba 2012: 55).

Če povzamem, je bilo za uvedbo enotnega jezika in učinkovito komunikacijo ter ureditev šolstva za ves japonski narod v času modernizacije več pobud in predlogov, vendar se predloga za popolno odpravo kitajskih pismenk nista uveljavila. Časopisno besedilo iz Slike 1 je tu poskusno prepisano na oba načina, da bi pokazali, kako naj bi bilo videti japonsko besedilo, če bi odpravili kitajske pismenke:

1. popolna odprava kitajskih pismenk in uporaba zlogovnic:

いちまんばいのかんしゃ、いしらに ちゅうべいたいしらからとどいた
コーヒー

ちゅうべい7かこのちゅうにちたいしたちが、とうきょうごりんてホスト
タウンになっているじちたいのいりょうかんけいしやに、そこくのめい
さんのコーヒーをおくった。しんがたコロナウイルスとたたかうにほんの
いしやかんごしたちはげましたかったという。¹²

2. popolna odprava kitajskih pismenk in zlogovnic ter uporaba latinice:

Ichimanbai no kansha, ishira ni chūbei taishira kara todoita kōhī

¹² Tu se uporabljata obe zlogovnici – *hiragana* in *katakana*. Z zadnjo se zapisujejo tujke, npr. kava, 'host town', koronavirus, zato se jih hitro prepozna. Če bi pisali s presledki med besedami, bi bilo nekoliko preglednejše in lažje razumljivo.

Chūbei 7 kakoku no chūnichi taishi tachi ga, Tōkyō gorin de hosto taun ni natte iru jichitai no iryō kankeisha ni, sokoku no meisan no kōhī o okutta. Shingata korona uirusu to tatakau nihon no ishi ya kangoshi tachi wo hagemasitakatta to iu.¹³

Nekoliko mlajši od zgoraj omenjenih znanstvenikov in politikov je bil Ueda Kazutoshi (1867–1937), ki je kot japonski državni štipendist med letoma 1900 in 1904 študiral jezikoslovje v Leipzigu in Berlinu. Po vrnitvi se je zaposlil na svoji matični Cesarski univerzi v Tokiu in postal vodilni jezikoslovec v modernem smislu. V povezavi s pravopisjem in šolstvom je bil eden pomembnih članov Raziskovalne komisije za japonski »nacionalni« jeziki, tj. *Kokugo chōsa iinkai*,¹⁴ pri Ministrstvu za izobraževanje. Uedovo prvotno načelo za racionalizacijo japonskega jezika je bilo spoštovanje pogovornega jezika in uporaba latinice (Shimizu 2012: 144–145). Menil je, da je latinična pisava najbolj racionalna, ker »je mogoče z naborom 22 ali 23 črk zapisati deset milijonov besed«. Zagovarjal je »fonetični sistem« pisave in ni bil za »zlogovni sistem« (Shimizu 2012: 144). Že pred odhodom v Nemčijo je predlagal izdelavo slovarja japonskega jezika z vsemi gesli v latinici. Med študijskim prebivanjem v Nemčiji je doživel pravopisno reformo nemščine leta 1901 in zato je lahko podrobno poročal o stanju in zagovarjal svoje teze za pravopisno reformo. Bil pa je tudi realist in je pri svojih zahtevah velikokrat popustil ter se odločil za pot, ki je bila lažje in hitreje uresničljiva. Za zapisovanje japonščine z uporabo latinice je bilo npr. predlaganih več načinov za nekatere zloge, v katerih je soglasniška premena (glej opombo 5). Z vidika fonologije bi bil t. i. japonski sistem latinizacije, *nihon-shiki*, ki ga je predlagal fizik Tanakadate Aikitsu leta 1885, bolj logičen in do govorcev prijaznejši, vendar je Ueda popustil pri uporabi Hepburnovega načina prečrkovanja, ki se je bil uveljavil že prej (Shimizu 2012: 143).

Raziskovalna komisija za japonski nacionalni jezik se je v prvih letih po ustanovitvi ukvarjala s pomembnimi poglavji razvoja sodobne japonščine. Izpostaviti velja tri njene glavne dejavnosti: 1) reforma pri uporabi zlogovnic (bolj fonetični način zapisa sodobnega jezika v primerjavi z zgodovinskim); 2) poenotenje oblik zlogovnic; 3) omejitev števila kitajskih pismenk v javni rabi (Shimizu 2012: 149–150). Druga in tretja točka sta bili precej uspešno izpeljani: za vsak zlog so določili samo eno različico zlogovnice (prej je bilo več različic, ker so bile te zlogovnice izpeljane iz prvotno kitajskih pismenk z enakimi ali s podobnimi zvoki); pri kitajskih pismenkah so predlagali 1.200 najpogostejše rabljenih, za osnovnošolska berila pa so določili 500 pismenk, ki so jih lahko uporabili za učbenike v prvih štirih letih šolanja (Shimizu 2012: 149). Kar se tiče načina zapisovanja jezika z zlogovnicami, so leta 1903 za učbenike v osnovni šoli prvič uvedli načelo, da se sinojaponske besede¹⁵ zapišejo

¹³ Napisano po Hepburnovem sistemu transkripcije z dodatnimi znaki za dolge samoglasnike. James Curtis Hepburn (1815–1911) je bil ameriški misijonar in zdravnik, ki je prišel na Japonsko leta 1859. Leta 1867 je napisal prvi japonsko-angleški slovar na Japonskem z 20.772 geselskimi enotami. Hepburnov sistem transkripcije je prirejen za angleško govoreče.

¹⁴ *Kokugo chōsa iinkai* je bila ustanovljena leta 1902 in delovala do leta 1913 (Ueda je odstopil novembra 1908).

¹⁵ Prvotno kitajske besede, ki so po navadi sestavljene iz več pismenk, z izgovorjavo *on'yomi* (sinojaponsko branje oz. 'zvočno' branje) v primerjavi z domačim japonskim branjem (*kun'yomi*).

na fonetični način, prvotno japonske besede pa na historični način. Poleg tega je ministrstvo pripravilo poenotenje na fonetični način zapisa tudi za sinojaponske besede, vendar je bilo ves čas tudi veliko nasprotovanja sodobnejšemu načinu rabe zlogovnic tradicionalistov (Shimizu 2012: 150).

Ob menjavi oblasti julija 1908 je ministrstvo za izobraževanje nenadoma umaknilo člene o omenjenih reformnih ukrepih (Shimizu 2012: 152) in tako je večina predlogov za posodabljanje japonskega jezika v javni rabi in šolstvu morala več desetletij¹⁶ čakati na dejansko uresničitev.

4 Po drugi svetovni vojni

Drugo pomembno obdobje za latinizacijo japonskega jezika pa je bil nedvomno čas takoj po kapitulaciji Japonske na koncu 2. svetovne vojne. Japonska je bila med letoma 1945 in 1952 pod nadzorom zavezniških okupacijskih enot, ki jih je vodil generalštab ameriške vojske. V povezavi s pravopisom in šolstvom so na Japonsko dvakrat poslali delegacijo izobraževalne misije Združenih držav (USEM) z namenom, da bi preučili stanje ter možnosti za novo ureditev splošne rabe jezika in razvoj šolstva. USEM je dobro vedela, da ne morejo prekiniti dolge tradicije japonske kulture, vendar je bila prepričana, da je jezik sredstvo komunikacije in pravopis nekega jezika naj bi bil ocenjen glede na učinkovitost prenosa sporočil (Takatori 2012: 91). Prva delegacija USEM je sprva menila, da se je takrat pokazala izvrstna priložnost za uvedbo fonetičnega in fonemskega sistema pisave, tj. latinice, za zapisovanje japonskega jezika (Kayashima 2012: 180). Obenem je bil glavni namen ameriškega nadzora v tem, da se na povojnem Japonskem zgradi demokratična in miroljubna družba. Po načelu Potsdamske deklaracije so zahtevali, da japonska vlada sama sestavi skupino strokovnjakov za raziskavo o stanju jezikovne rabe v japonski družbi (Kayashima 2012: 182).

Avgusta 1948 je bila izvedena raziskava o pismenosti Japoncev z 21.008 informanti v starosti od 15 do 64 let v 270 različnih krajih po Japonski (Kayashima 2012: 191; Sumi 2005: 108). Takratna definicija pismenosti je bila »sposobnost uporabe pisnega jezika na stopnji in obliki, ki ju posameznik potrebuje za normalno družbeno življenje« (Sumi 2005: 107; Kayashima 2012: 193). Izsledki raziskave so pokazali, da je bilo »popolnoma nepismenih« (brez razumevanja in uporabe zlogovnic, pa tudi kitajskih pismenk) 1,7 % informantov, nepismenih pa je bilo samo pri kitajskih pismenkah 2,1 % sodelujočih. Samo 4,4 % jih je na vsa vprašanja odgovorilo pravilno, vendar je bilo povprečje pravilno odgovorjenih vprašanj 78 % (Sumi 2005: 109). O načinu izvedbe in interpretaciji rezultatov te raziskave obstaja več raziskav ter kritik, vendar je delegacija USEM na osnovi poročila takratnih strokovnjakov ugotovila, da je pismenost Japoncev previsoka, da bi uvedli tako drastične reforme, med katerimi bi bili popolna ukinitve rabe kitajskih pismenk in latinizacija. Predtem so si Američani

¹⁶ Po rusko-japonski vojni (1894–1895) je Japonska nadaljevala ekspanzionistično politiko po vzhodni Aziji. Neuspeh pravopisnih reform je mogoče povezan s političnim vzdušjem v tem času.

predstavljali, da mešani slog zapisovanja jezika s kitajskimi pismenkami uporablja samo peščica privilegiranih Japoncev, ki s tem preostanek ljudstva odganja od pisne kulture. Rezultati so pokazali povsem drugačno sliko, zato je komisija sklenila, da je treba priznati prednosti ideogramov in prispevati k njihovi nadaljnji rabi pri razvoju demokratične družbe na Japonskem (Sumi 2005: 111).

Pravopisna reforma se je tako omejila na sodobnejše (bolj fonetično) črkovanje z zlogovnico in omejitev števila kitajskih pismenk v javni rabi. Japonska vlada je že leta 1946 objavila seznam pismenk v javni rabi – *Tōyō kanji hyō* (1.850 pismenk), ki se je uporabljal do leta 1981, ko so objavili nov seznam pismenk – *Jōyō kanji hyō* (1.945 pismenk). Ta seznam je nekoliko manj restriktiven glede standardne oblike in vrste pismenk ter mogočih načinov branja oz. izgovarjave (Yamamoto 2006: 63).

Učenje latinične pisave v japonskih šolah so, čeprav na začetku ni bilo obvezno, izvajali že v obdobju Meiji. Po vojni so latinico poučevali pri pouku japonskega jezika na osnovnih in nižjih srednjih šolah, da bi otroci znali zapisati japonski jezik tudi z uporabo latinice. Od leta 1961 je ta del pouka obvezen. Na začetku so 40 ur pouka letno namenjali za usvajanje latinične pisave do enake ravni, kot bi pisali daljše besedilo v mešanem slogu s pismenkami in z zlogovnicama. Število ur, namenjenih za učenje latinice, so pozneje zmanjšali in danes obsega samo od tri do pet ur letno, da bi znali vsaj prebrati ter zapisati preproste besede in krajše povedi v latinici (Kayashima 2012: 71).

Učenje kitajskih pismenk v šoli je, čeprav zahteva svoj čas, v povojnem japonskem šolstvu dobro organizirano. Točno je določeno, katere pismenke se učijo v katerem letu šolanja. V prvem letu osnovne šole se trenutno naučijo 80 pismenk (v tem letu je potrebno tudi učenje zlogovnic), v drugem 160, v tretjem 200, v četrtem 202, v petem 193, v šestem 191 itn., da se po težavnosti in pogostosti optimalno razporedijo vse pismenke s seznama za splošno javno rabo. Ta del učenja v okviru učenja japonskega oz. nacionalnega jezika na Japonskem lahko primerjamo z učenjem besedotvorja v slovenščini ali v kakšnem drugem evropskem jeziku.

5 Digitalna doba in moderni načini komunikacije

V 80. letih 20. stoletja je za vse uporabnike kakršnega koli pisnega jezika nastopil pomemben preobrat. Začeli smo uporabljati osebni računalnik z besednim urejevalnikom. Vedno manj pišemo na roko, namesto tega za pisanje besedil, sporočil in zdaj tudi za pogovore ter zmenke uporabljamo tipkovnico.

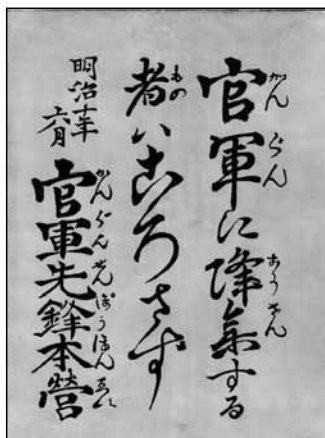
Leta 2010 je japonska vlada ponovno pregledala seznam pismenk v javni rabi in objavila nov seznam – *Kaitei jōyō kanji hyō* (Revidirani seznam pismenk v javni rabi) z 2.136 pismenkami. V primerjavi s prejšnjim seznamom se je njihovo število povečalo za 191. Za navadne uporabnike japonskega jezika ni več pomembno, ali znajo aktivno in pravilno napisati posamezne logografske črke, saj da stroj, ko se

fonetično vtipka beseda, glede na izgovarjavo uporabniku na izbiro mogoče besede ali črke, ki so na voljo, uporabnik pa mora glede na sobesedilo izbrati pravilno različico. Pismenk na uradnem seznamu je zdaj več, ker se je želja uporabnikov, da bi bilo semantično vidno, kaj mislijo povedati, povečala.

Ustvarjalnost in igrivost sta opazni v različnih besedilih v zgodovini japonskega pisnega jezika. Japonska je znana na področju vizualnega izražanja: manga, anime in kaligrafija izvirajo iz tradicije *emaki*¹⁷ – tj. večkratno in večplastno doživljanje vsebine z izmenjajočim se besedilom in s slikami (Slika 6). V obdobju Edo sta bila na vrhuncu vloga *furigane*¹⁸ (Slika 7) in večkratno branje vrstic (Slika 8).

Slika 6: Primer zvitka Taketori monogatari

Slika 7: Besedilo oz. plakat v mešanem slogu iz leta 1877: kitajske pismenke so opremljene z zlogovnimi znaki v pomoč branja in razumevanja

¹⁷ Emaki je zvitek oz. starejša oblika knjige, v kateri slike spremljajo pripoved. Besedilo in slika se izmenjujeta vsake toliko časa oz. prostora.

¹⁸ Furigana je zlogovnica, ki se je pisala zraven pismenk, da so si z njo pomagali pri branju zlasti tisti, ki niso bili dobro pismeni v obdobjih Edo in Meiji. Za otroke in učence japonskega jezika se uporablja tudi danes. V nekaterih literarnih besedilih so napisali ne samo izgovarjavo besede, ampak tudi dodatni pomen ali besedo (Slika 8).

Slika 8: Del literarnega besedila iz obdobja Edo: na desni strani besede (tri kitajske pismenke) je branje oz. izgovorjava v zlogovnici hiragana, na levi pa pomen besede v zlogovnici katakana

Lahko se vprašamo, kaj je pomembno za učinkovito komunikacijo, hitrost ali pa mogoče izraznost posredovanega sporočila. Danes je precej razširjen tudi *emoji*, ki izvira iz japonske družbe, v kateri so začeli sličice v elektronski komunikaciji uporabljati na enak način kot ideograme.

6 Sklep

Za uporabo fonetične pisave, tj. latinice ali zlogovnice, za zapis japonščine so si prizadevali tujci in tudi domači uporabniki jezika na Japonskem. Popolna uvedba fonetične pisave in s tem popolna odprava kitajskih pismenk ni bila nikoli izpeljana; to se je vedno znova dogajalo predvsem zaradi nenaklonjenih političnih ter zgodovinskih okoliščin. Še ekstremnejše mnenje so imeli nekateri izobraženci, med njimi tudi književniki, ki so javno izjavili, da bi za sporazumevanje na Japonskem namesto japonščine najraje uporabljali kar angleščino (politik in filozof Mori Arinori okoli leta 1872) ali francoščino (pisatelj Shiga Naoya okoli leta 1946).

Za uporabnike katerega koli jezika je pomembno, da je komunikacija učinkovita. Vsebina sporočila mora biti prenesena natančno in brez nesporazumov. Za učenje pisave v mešanem slogu (z uporabo več vrst in številčnih naborov črk) mogoče potrebujemo več časa ter osredotočenosti, prenesena informacija v takšnem sistemu pisave pa je lahko včasih ekspresivnejša in prejemnika sporočila doseže hitreje.

Viri

Esopo no fabylas. NINJAL (= Državni inštitut za japonski jezik in jezikoslovje): https://dglb01.ninjal.ac.jp/BL_amakusa/show.php?chapter=3.

Furigana, Wikipedia: <https://ja.wikipedia.org/wiki/%E6%8C%AF%E3%82%8A%E4%B%AE%E5%90%8D>.

Furigana no shinka (= Razvoj furigane): https://www.asahico.jp/articles/images/AS20190204000165_comn.jpg.

Nifon no cotoba to historia uo narai xiran to fossvrv fito no tameni xeva ni yavaragvetaryr Feique no Monogatari. International Research Center for Japanese Studies: <https://sekiei.nichibun.ac.jp/GAI/ja/detail/?gid=GJ007005&hid=3312&p=2>.

Sanctos no Gosagveo no vchi Nvqugaqi. International Research Center for Japanese Studies: <https://sekiei.nichibun.ac.jp/GAI/ja/detail/printview.html?gid=GJ007003&p=1>.

Taketori monogatari digitalna knjižnica, Univerza Rikkyō: <http://library.rikkyo.ac.jp/digitallibrary/taketori/>.

Vocabulario da Lingoa de Iapam com a declaracao em Portugues. International Research Center for Japanese Studies: <https://sekiei.nichibun.ac.jp/GAI/ja/detail/printview.html?gid=GJ007013&p=1>.

Literatura

Bekeš, Andrej, 2019: Kam so šle kitajske pismenke: Modernizacija pisav na obrobju kitajskega kulturnega kroga. Bekeš, Andrej idr. (ur.): *Procesi in odnosi v Vzhodni Aziji: Zbornik EARL*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Culiberg, Luka, 2007: *Japonska med nacionalnim mitom in mitološko nacijo*. Ljubljana: *cf.

Hotta, Hideo, 2011: Supeingo jisho no rekishi–Nihongo to no nigengo jisho wo megutte (= Zgodovina slovarjev španskega jezika: Dvojezični slovarji z japonščino). *Journal of the School of Foreign Studies* 43. 171–196.

Kayashima, Atsushi, 2012a: Gimu kyōiku e no kokugo rōmaji kyōiku no dōnyū (= Uvajanje latiničnega zapisa japonskega jezika v obveznem šolanju). Kayashima, Atsushi (ur.): *Nihongo hyōki no shin tihei* (= Novi horizont japonskega pravopisa). Tokyo: Kurosio Publishers. 71–90.

Kayashima, Atsushi, 2012b: Senryōka no kokugo kaikaku wo meguru gensetsu: kokuji kaikaku ni kansuru gokai wo chūshin ni (= Mnenja o jezikovni reformi pod ameriški okupaciji: okrog nesporazuma glede reforme nacionalne pisave). Kayashima, Atsushi (ur.): *Nihongo hyōki no shin tihei* (= Novi horizont japonskega pravopisa). Tokyo: Kurosio Publishers. 180–199.

Machida, Kazuhiko, 2011: *Sekai no moji wo tanoshimu jiten* (= Leksikon za uživanje vseh črk na svetu). Tokyo: Taishūkan.

Miyajima, Tatsuo, 2012: Kanji bunkaken kara kango bunkaken e (= Iz kulturne sfere kitajskih pismenk v kulturno sfero kitajskih besed). Kayashima, Atsushi (ur.): *Nihongo hyōki no shin tihei* (= Novi horizont japonskega pravopisa). Tokyo: Kurosio Publishers. 19–33.

Seki, Hirono, 2001: *Minzoku to wa nanika* (= Kaj je narod?). Tokyo: Kōdansha.

Shimizu, Yasuyuki, 2012: Ueda Kazutoshi to Meiji no moji seisaku (= Ueda Kazutoshi in politika pisave v obdobju Meiji). Kayashima, Atsushi (ur.): *Nihongo hyōki no shin tihei* (= Novi horizont japonskega pravopisa). Tokyo: Kurosio Publishers. 141–154.

Sumi, Tomoyuki, 2005: »Nihonjin no yomikaki nōryoku chōsa« (1948) no saikenshō (= Ponovno preverjenje »Raziskave pismenosti Japoncev iz leta 1948«). *Tenri daigaku gakuho* (Revija univerze Tenri daigaku) 205. 105–124.

Takatori, Yuki, 2012: Rōmaji jikken gakkū – Senryōgun no me ni utsutta Nihon no gengo kaikaku (= Japonska pravopisna reforma v očeh okupatorjev). Kayashima, Atsushi (ur.):

Nihongo hyōki no shin tihei (= *Novi horizont japonskega pravopisa*). Tokyo: Kurosio Publishers. 91–103.

Takeba, Ryōichi, 2012: *Rōmaji nihongo no kanōsei* (= *Možnosti japonščine v latinicah*). Kayashima, Atsushi (ur.): *Nihongo hyōki no shin tihei* (= *Novi horizont japonskega pravopisa*). Tokyo: Kurosio Publishers. 49–68.

Taniyama, Shigeru idr., 1977: *Shintei kokugo sōran* (*Revidirani pregled japonskega jezika*). Kyoto: Kyōto shobō.

Watanabe, Kyōji, 2017: *Bateren no seiki* (= *Stoletje misijonarjev*). Tokyo: Shinchōsha.

Yamamoto, Shingo, 2006: *Moji, hyōki* (= *Črke in pravopis*). Okimori, Takuya idr. (ur.): *Zukai nihongo* (*Ilustrirana japonščina*). Tokyo: Sanseido. 40–65.